

A projekt az EGT/Norvég Finanszírozási Mechanizmus és Szolnok Megyei Jogú Város Önkormányzatának társfinanszírozásával valósul meg.

NA-2-2010-043 „Környezettudatos nevelés és fenntarthatóság pedagógiája”

Újraéledő tanyavilág a Nagykunságban

Kozma Csaba középiskolai tanár, etnográfus

Bevezetés

A tanya a magyar táj Európában egyedülálló sajátos képződménye. Éppen ebből adódóan a néprajzi kutatás egyik legfontosabb területének számított a tanyakérdés vizsgálata. A tanyavilág elsősorban az Alföld területén alakult ki, főleg a vízivilággal kapcsolatos tájhasználat következtében. A tanyavilág sorsa történelmileg jól végig követhető, hiszen jeles néprajzkutatóink közül számosan behatóan vizsgálták ezt a tipikus magyar tájba illeszkedő településformát. A jelenlegi néprajzi kutatásnak is fontos feladata a tanyakérdés. Mivel a Nagykunság hazánk tanyákban egyik leggazdagabb tája volt, így ez a kérdés itt történelmileg is jól tanulmányozható, beleértve a tanyak létrejöttét, változásait, jelenlegi állapotát és jövőbeli kilátásait. Témaválasztásomat is ez motiválta.

A tanyavilág történetének fontosabb korszakai

Györffy István szerint a nagykun tanya tulajdonképpen egyenes leszármazottja a városi tüzelésű ólnak (Györffy 1987). Kezdetben az állattartás idényhelyének számított a tanya és szállás. Később, amikor a város határában a földművelés kapott nagyobb hangsúlyt, a gazdasági munka középpontjává alakult át.

A szállás szó az állattartással kapcsolatos fogalom, míg a tanya inkább a földművelés jellegét hangsúlyozza. A szántóföld örök tulajdonba bocsátása után, a jószágtartás, teleltetés és a mezőgazdasági munkálatok a város belterületéről áthelyeződtek a határbeli tanyákra.

A tanyák akkor terjedhettek el, amikor megszűntek a közös tulajdonú földek, azaz egyéni kiosztás alá kerül a határ. A XVIII. századi tanyák egyfajta szállásként üzemeltek, ezek voltak az ólas tanyák, vagy más néven pitarólak (Györffy 1987). Funkciójuk az volt, hogy a nyári legelőről a télire befogadja a hazahajtott állatokat. Ezeket a gazda fiai, vagy cselédjei látták el. A férfiak nem költöztek ki a jószágok mellé, csak a mezőgazdasági munkák idején. A család a városban maradt, ugyanis a tanyás gazdák fenntartottak maguknak egy városi házat is, így nem szakadt meg a kapcsolat a bel- és külterület között. Mai napig a tanyasi emberek, amikor a tanyáról Karcagra utaznak, azt mondják, hogy „haza” mennek (Györffy 1987). A mai tanyatulajdonosok körében is fennmaradt ez a szóhasználat, amit saját tapasztalataimmal is alá tudok támasztani. Ez mind elősegítette a tanyavilág kialakulását. Volt olyan gazda is, akinek több tanyája volt a határban, nem tudott mindegyikben dolgozni, ezért kiadta

cselédjeinek, akik családotól együtt beköltöztek az épületekbe. Így a tanyavilág nagyszámú népességre tett szert ebben az időben.

A folyószabályozási munkálatok nagyban átalakították a Nagykunság területét. Egyre több megművelhető területre volt igény. Ennek fő oka a népességszám növekedés volt (1. táblázat).

1. táblázat Karcag demográfiai robbanása (Ruzicska Ferenc nyomán)

1787 (Mirhó-gát megépítése)	7.176 lélek
1901	21.242 lélek

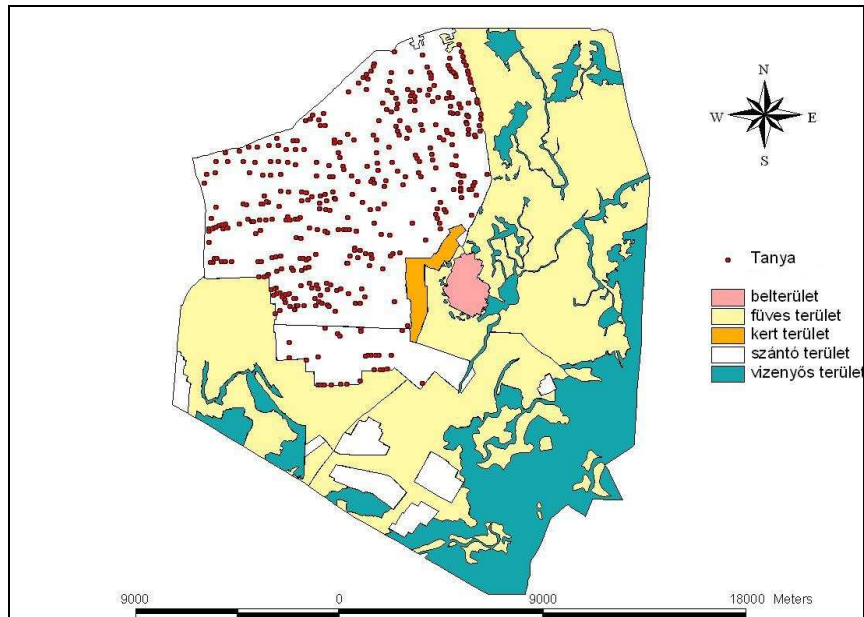
Ez a társadalmi változás szükségessé tette, hogy minél több terület szabaduljon fel a vizenyős, mocsaras részek alól. A szabályozások előtt hatalmas területeket borított el délről a Körös-Berettyó vize, északról pedig a Kakat-éren lejutó Tisza árvize. Ez utóbbi elárasztotta a Kara János, Halas, Kis-és Nagy-Rét elnevezésű határrészeket. Ezeken a területeken a gazdák nem tudták legeltetni jószágait, bérelniük kellett a szomszédos határban földeket, ezek voltak az árendás földek. A bérlőknek nem érte meg ezeknek a területeknek a fenntartása, mivel nagy költségekkel járt együtt. Ezért is vált szükségessé, hogy összefogjanak a nagykun emberek és elgátolják a Mirhó-fokot, melyen keresztül eljutott területükre a Tisza árvize. A Mirhó-gát megépítése után jelentős változás következett be a Nagykunság területhasználatában, amit a karcagi adatok is jól alátámasztanak (2. táblázat).

2. táblázat Karcag külterületének tájhasználat-változása (Ruzicska Ferenc nyomán)

	<i>szántó (kh)</i>	<i>rét, legelő (kh)</i>	<i>nádas (kh)</i>
1787 (Mirhó-gát megépítése)	15.000	39.000	6.000
1901	54.000	8.000	40

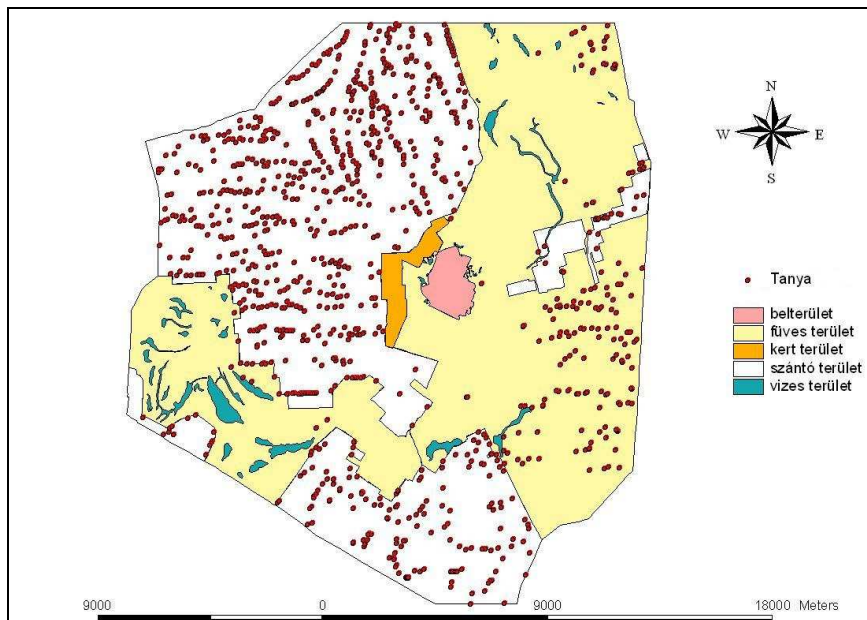
A XIX. század derekától (1846) kezdődően közel ötven év alatt végbement Európa legnagyobb tájatalakítással összefüggő ármentesítő munkálata. Ennek a Széchenyi-Vásárhelyi programnak nevezhető hatalmas programnak köszönhetően gyökeresen megváltozott a táj korábbi állapota. A munkálatok fő célja az volt, hogy az árvizes területek felszabadításával szántóföldi művelésre alkalmas területeket nyerjenek. Ez a tájatalakítás a réti és legelő területek rovására történt. A művelési ágak átalakulása, valamint a határhasználat változása mellett a mezőgazdaság szerkezete is átalakult. A szántóföldi gazdálkodás előtérbe helyezésével, visszaszorult a szilaj állattartás. Az új szántó területek magukkal vonták a tanyák megszaporodását (Bellon 1973).

A folyószabályozásokat megelőzően a tanyák csak a határ árvízmentes területein, az ún. belső földeken jöttek létre, a vízjárta rétság tanyátlan volt (1. ábra).

1. ábra A tanyák elhelyezkedése és a területhasználat Karcag külterületén a II. katonai felvétel alapján (1806-1869) (Forrás: Lengyel H. 2009)

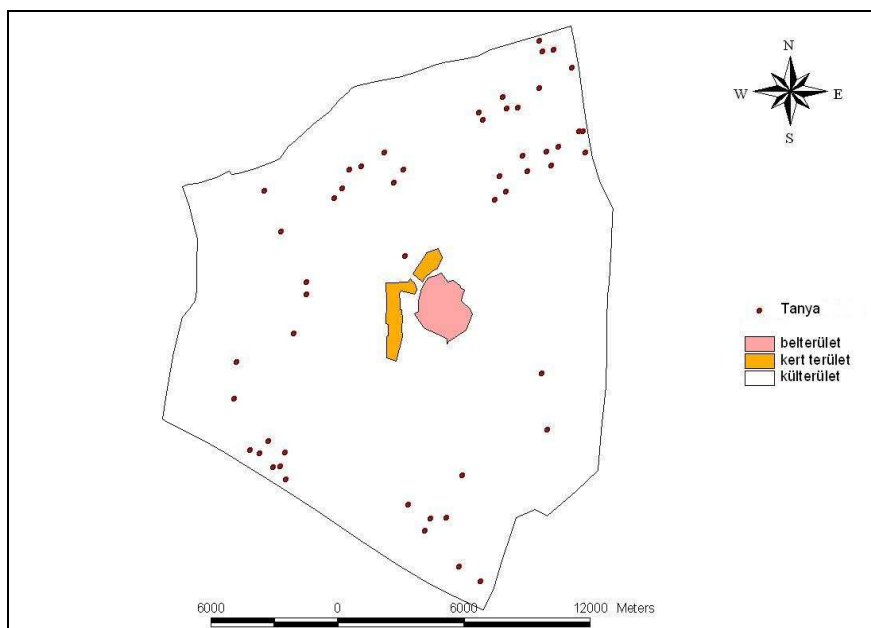
A XIX. század végén még történt egy fontos esemény, a határ teljes felosztása. Magántulajdonba kerülhettek az egykor közös tulajdonban lévő rét és legelő területek is. Ez a felosztás a redemptus gazdák között ment végbe. Ez azért is volt fontos, mert lehetőség nyílt arra, hogy ezeken a területeken is elterjedjenek a tanyák. Ezeket nevezték réti tanyáknak (2. ábra).

2. ábra A tanyák elhelyezkedése és a területhasználat Karcag külterületén a III. Katonai felmérés alapján (1890-1910) (Forrás: Lengyel H. 2009)

A II. világháború után jelentős változások következtek be a földtulajdonviszonyokban, s ezzel együtt a területhasználatában is. A földreform után megkezdődött a szocializmus időszaka, mely jelentősen átalakította az addigi határhasználatot. Az erőltetett kolhoz típusú tsz-ek megalakulásával hatalmas területek táblásítása történt meg. A magántulajdon elvesztésével a tanyák számának drasztikus csökkenése következett be. A mezőgazdaság szocialista átalakítása eredményeként, főképp a szórányosan elhelyezkedő tanyák számának lecsökkenését figyelhetjük meg. A nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés, a kollektivizálás, a külterületi építési tilalom elősegítette a tanyák drasztikus pusztulását, eltűnését. Ez a folyamat a Nagykunságban, az ún. tsz városokban, Túrkeve, Mezőtúr, Karcag és Kisújszállás területén zajlott le a legdrasztikusabban.

A tanyán élő gyerekek bentlakásos kollégiumokba kerültek a városban, ahol azt a demagóg szemléletmódot súlykolták beléjük, hogy a tanya rossz, hideg, nincs villany és víz. Ezzel már gyermekkorban eltántorították őket a visszaköltözéstől. A tanyák ezek következményeként rohamos pusztulásnak indultak (3. ábra).

3. ábra A tanyák elhelyezkedése Karcag külterületén az 1980-as évek elején
(Forrás: Lengyel H. 2009)

A vajúdó tanyavilág

A legtöbb, még jó állapotban lévő tanya kiépített kövesutak mellett található. Ezek tulajdonosai könnyen el tudják érni a szóránytelepüléseket, ezáltal nem okozott nehézséget számukra a tanyájuk gondozása, rendben tartása (4. ábra).

Ezzel szemben ma az elsődleges probléma az infrastruktúra kiépítetlensége, különösképpen a szilárd burkolatú utak, a nem megfelelő ivóvíz és áramszolgáltatás hiánya. Mindezek következtében rendkívül megszorodott a még meglévő, de már lakatlan tanyák száma (6. és 7. ábra). Számos tanyahelyről ma már csak az egykori tanyakert maradványa, az elvadult gyümölcsösök, az árválkodó kútágas és az istállók helyén az embermagasságig felnövő gyomtenger (bürök és szamárbogács foltok) árulkodik (8. ábra). A tanyák pusztulásában a legutóbbi időkben jelentős szerepe van a mind gyakrabban jelentkező és egyre nagyobb szintet elérő belvizeknek is.

4. ábra A jó állapotú Cserhát tanyaközpont (Fotó: Lengyel H.)

5. ábra Nehezen járható út Mezőtúr határában (Fotó: Kozma Cs.)

6. ábra Roskadozó lakatlan tanya (Fotó: Kozma Cs.)

7. ábra Romtanya a kuncsorbai közút mellett (Fotó: Kozma Cs.)

8. ábra A legutoljára elpusztult tanyák egyike, a kisújszállási varjasi határban. Tulajdonosa az 1867-ben született Papp István volt. (Fotó: Kozma Cs.)

A tanyavilág keresi remélt jobb jövőjét

Talán ami lehetőséget nyújtana a tanyák fejlődéséhez az a mind jobban elterjedő turizmus. A lovas-, halász- és vadászturizmus az, ami vonzó lehetne az ide látogatók számára. A nagyvárosi embereknek egy élmény elvonulni a városi zajtól. Az egészséges életmód előtérbe kerülésével az ökotanyáknak is lehet jövőjük, mely gazdaságokban nem használnak vegyszereket, műtrágyát és szintetikus anyagot. Ezekre a biotermékekre egyre nagyobb a kereslet, ugyanakkor megélhetést tud biztosítani a gazdálkodók számára.

Ami tovább viheti a tanyás gazdálkodást az a tradíciók továbbvitele, ha a családi gazdaságot átveszi az ifjabb nemzedék és próbálja megtartani, nyereségessé tenni a nagy múlttal rendelkező birtokot.

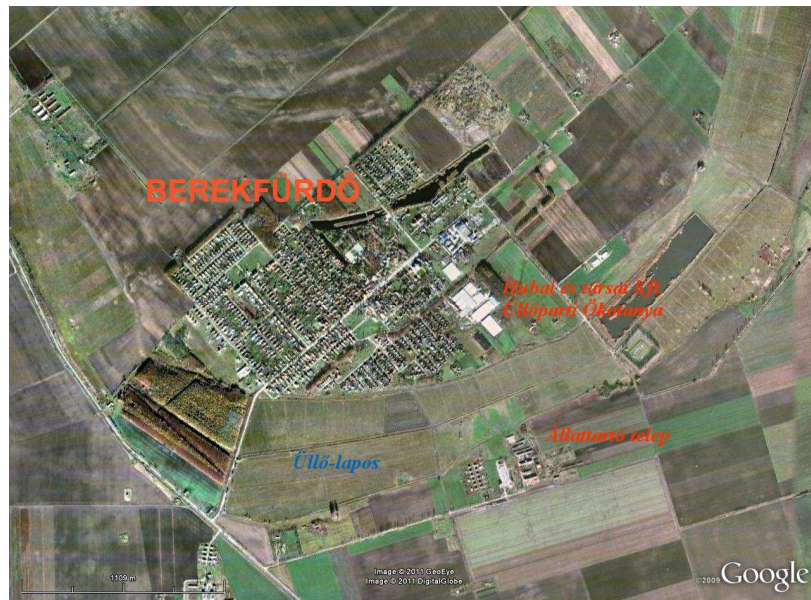
Dolgozatomban két olyan modellnek is tekinthető gazdasági egységet választottam ki részletesebb bemutatásra, ami a fentiekben leírtaknak megfelelően már a gyakorlatban is megvalósultak. Az egyik, a kor követelményének, kihívásainak is szinte mindenben megfelelő környezetkímélő biogazdálkodást folytató Hubai és társai Kft. és Üllőparti Ökotanya. A másik egy tipikus kisújszállási tanya, amely családi vállalkozás keretében rendezkedett be.

Hubai és társai Kft és Üllőparti Ökotanya

Milyen utat járhat be egy agrárvállalkozó a XXI. században, aki fontosnak tartja a hagyományos gazdálkodási formák megtartása mellett a legmodernebb technikák alkalmazását is? Erre láthatunk igen biztató gyakorlatot Karcagon Hubai Imre agrárszakember gazdaságában. A gazdasági egységet több alkalommal is meglátogatva a szakemberek - akik egyben tulajdonosok is - tájékoztatása alapján a következőket állapíthattuk meg.

Hubai Imre gazdasága már nem a hagyományos értelemben vett tanyagazdaság, hanem a mai világnak megfelelő biogazdaság. Olyan biogazdasági rendszerben működő termelési egység ez, amelyben a vetésszerkezet, a termelési egységek aránya megfelel a biogazdálkodás hagyományos feltételeinek, mindez modern eszközállománnyal működtetve.

Az Üllőparti Gazdaszövetkezet 1999-ben alakult meg, amely 19 magángazda beszerzési és értékesítési szövetkezete, ennek keretében gazdálkodik Hubai Imre is. Összesen 4 200 hektár földterület tartozik a szövetkezethez, Hubaiék földje ennek mintegy a fele. Mindenféle talaj megtalálható közöttük. A réti csernozjom kb. 22 %, réti agyagtalaj 40 %, a többi szikes talaj. A terület 12 %-a (kb. 500 hektár) gyepek, mely rét és legelő, ezt a területet a szürkemarha állománnyal hasznosítják.

9. ábra A Hubai és társai Kft és az Üllőparti Ökotanya elhelyezkedése

A Hubai gazdaság több lábón áll, foglalkoznak állattenyésztéssel, növénytermesztéssel, bioélelmiszer feldolgozásával, értékesítésével, valamint vendéglátással. Az állat-állományban nagy arányban szerepelnek a hagyományos magyar fajták: kb. 250 szürkemarha, magyar tarka szarvasmarha, 550 db juh, 60 db kecske, 2300-2400 db sertés (ebből 1000 a mangalica, a többi magyar nagy fehér, magyar lapáj, durok) van a gazdaságban. Az állatokat ridegtartásban nevelik.

A szántóföldi növénytermesztés során búzát, árpát, zabot, kukoricát, kölest termesztnek. A terület 25 %-án van búza. Ennek 95 %-a magyar búzafajta (25 %-a martonvásári aestivum búza ill. ősi magyar búzafajták, mint a tönköly (a terület 5 %-án), alakor és tönke. A termesztett búza 5 %-a osztrák nagy kalászos fajta. Árpát, zabot, kukoricát a terület 10 %-án, kölest a másik 10 %-án termesztnek. Foglalkoznak még pillangós növényekkel is. Termesztenek lucernát és pillangósokat (tavaszi borsót étkezési célra, őszi borsót

takarmánynak) is a földterület 25 %-án. Így saját maguk fedezik az állatok takarmányszükségletét.

A vetésforgóba talajgazdagító növényeket vetnek, mint facélia, mustár, olajretek. Ezekből a németeknek is adnak el. A repce a biodiverzitást is szolgálja, hiszen a vadak téli etetését, a tűzokállomány áttelelését is biztosítja.

A szerves trágyát komposztálják, ez a komposzt kerül ki a szántóföldi és kertészeti növények alá. Műtrágyát nem használnak. Talajgazdagító a trágyakovász és a koncentrált humusz. Alkalmazzak gyógynövénykivonatokat (pl. a mezei zsúrló magas kovatartalma miatt a növény ellenállóbb lesz a gombabetegségeknek), tojánhéjport és bazaltlisztet. Az állatok is gyógynövényekkel, kvarcliszttel kevert takarmányfeleségeket kapnak a hiánybetegségek megakadályozására.

A növénytermesztés talajművelési rendszere energia- és víztakarékos. A világ legmodernebb talajművelő gépeivel dolgoznak.

A gazdasághoz egy kertészet is tartozik, amely szintén biogazdaságként működik. A kertészetet 3,2 hektár fűtött növényház és 11 hektár szántóföld alkotja. A fólia alatt termesztett növények 2/3-a aszparágusz, 1/3-a zöldségféle. Piacvezető aszparágusztermelők Európában. A kertészet fűtését a legmodernebb kazánokkal oldják meg. A saját, 851 méter mély termálkútjuk 54 °C-os vizét is hasznosítják, melynek vízhozama 800 l/min. Nagy tervük, hogy a termelődő metángázt is hasznosítják, a metánleválasztóval önállóan energiát is tudnának előállítani.

A Hubai-gazdaság filozófiája, hogy a megtermelt javakat maguk dolgozzák fel. Ez a biodinamikus vagy DEMETER rendszer (A DEMETER INTERNATIONAL szálloda- és biolánchálózat központja Darmstadtban található). Karcagon négycsillagos bioszállodát nyitottak (Nimród Bioszálloda és Bioétterem). Az országban több helyen bioboltot működtetnek, ahol például a saját maguk által előállított húst, a saját gabonából sült péksüteményeket árusítják.

Hubai Imre vállalkozásában 19 fő dolgozik, ebből a család 5 főt tesz ki. A családfőn kívül a szintén többdiplomás agrárszakember feleség és a három, immár önálló családot alapított gyermek is a vállalkozás sikeréért tevékenykedik. Ifj. Hubai Imre, aki közgazdász diplomával rendelkezik, nagyon hatékonyan működteti a kertészetet. Hubai Margit és Erika, akik közgazdász és jogi diplomát szereztek, szintén a vállalkozásban dolgoznak.

A Hubai-gazdaság sikere azt bizonyítja, hogy megfelelő tudás, felkészültség és új szemlélet, kreativitás birtokában lehet eredményesen gazdálkodni ma is. A tanyavilág újraéledhetne, ha meglenne hozzá a megfelelő infrastruktúra. Ehhez azonban komplexen kellene gondolkodni. Ha kevesebb lenne a bürokrácia, rendelkezésre állnának a megfelelő támogatások, a tanyák 2-3 év múlva önfinanszírozók lehetnének. Ehhez azonban alapvető szemléletváltásra lenne szükség.

10. ábra Ifj. Hubai Imre bemutatja a tönkölybúza raktárhelyiségét (Fotó: Kozma Cs.)

11. ábra A hatalmas csarnok raktárként és szárítóként is működik (Fotó: Kozma Cs.)

12. ábra A termálvízzel fűtött hatalmas fóliasátor alatt szépen fejlődik az aszparágusz (Fotó: Kozma Cs.)

13. ábra Az Üllőparti állattartó telep (Fotó: Kozma Cs.)

14. ábra Magyar sertésfajták ridegtartásban (Fotó: Kozma Cs.)

15. ábra A Nimród **** Bioszálloda és Bioétterem bejárata Karcagon (Fotó: Kozma Cs.)

Oros Miklós kisújszállási tanyája

Az Oros család tanyája Kisújszállás Szejkő nevű határrészében fekszik, a város határától alig két kilométernyire. Kedvező adottság, hogy a tanya jól megközelíthető, mivel a régi 4-es úttól néhány száz méternyire fekszik, de a tanya bejáratához közvetlenül egy jó minőségű betonút is csatlakozik. A tanya áramellátása biztosított és rendelkezik egy saját, 75 méter mélységű kúttal is, amelyet mind ivóvízként, mind pedig az állatok itatására egyaránt használnak. A tanya telefonösszeköttetése és internet hozzáférése is megoldott.

16. ábra A kisújszállási Oros tanya elhelyezkedése

17. ábra Az Oros tanya (Kisújszállás-Szejkő) (Fotó: Kozma Cs.)

A családfő, a 63 éves Oros Miklós 30 évig a helybéli egykori Nagykun Tsz-ben sertésgondozóként dolgozott, majd traktoros lett. A bekövetkezett változások tették lehetővé, hogy 1992-ben Monoki Imrétől, annak vagyონrészbe kapott tanyáját megvásárolhassák. Felesége 50 %-os rokkantnyugdíjas, háztartásbeli, de aktívan kiveszi részét a gazdálkodás számos munkafázisából. A 39 éves nagyobbik fiúgyermekük, Oros Sándor tulajdonosként a gazdaság legfőbb irányítója, aki a törökszentmihályi Székács Elemér Mezőgazdasági Szakközépiskolában állategészségügyi technikus bizonyítványt szerzett és utána a Tisza II. Tsz-ben inszeminátorként dolgozott. Megszerzett szakképesítését igen jól tudja hasznosítani a

családi gazdaságban is. A család legfiatalabb tagja a 23 éves Károly mezőgazdasági gépszerelő szakmát szerzett Törökszentmiklóson. A család egy 52 éves családon kívüli férfi alkalmazottat foglalkoztat.

A család saját földtulajdona 35 hektár, amelyhez szintén 35 hektár területet bérelnek. A szarvasmarha állomány további fejlesztése mindenképpen megköveteli a további földvásárlást, vagy pedig az újabb földbéreltet. A családi gazdaság fő profilja a tejelő állattartás. Jelenleg 60 db fejős tehénnel rendelkeznek, 20 db vemhes üszőjük van, és még rendelkeznek 40 db szűz üszővel is. Az állományt két kiváló tejelő fajta, a Jersey és a Holstein-fríz alkotja. A Jersey különösen kiváló tejelő, melynek tejszírtartalma 5 - 6 % között mozog, de a teljes állomány is 4,5 - 5 % tejszírtartalom között termel. A naponta kifejt 800-1200 liter tejet egy tiszaroffi vállalkozó vásárolja fel 80 Ft/l napi áron. A vállalkozó részt vesz az iskolatej programban is, és mivel feldolgozóüzeme is van, azokból széles skálán különböző tejtermékeket állít elő. A család korábban Kisújszálláson is mintegy 30-32 családnak rendszeres tejkimérést biztosított. Ezt a szolgáltatást megszüntették, mivel elegendő munkaerő hiányában ennek nem tudtak érdemben eleget tenni.

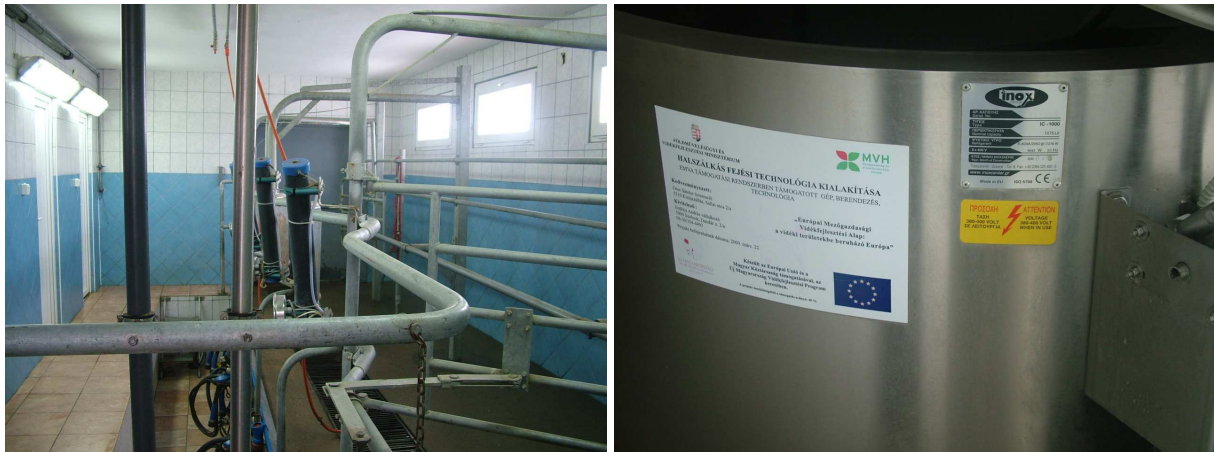

18. ábra A tejelő szarvasmarha állomány egy része (Fotó: Kozma Cs.)

19. ábra Fiatal borjú a nevelő boxban (Fotó: Kozma Cs.)

A már fentebb említett 70 hektáron termeli meg a család az állattartáshoz szükséges összes takarmányt. A fő takarmánynak számító lucerna és silókukorica mintegy 40 hektáron terem, a többi takarmány kiegészítő főleg zab és árpa, búzát nem termesztenek. A talajművelést, vetést és betakarítást bér munkában végzetik, ami jelentős költségráfordítást igényel. Saját gépparkjuk (pótkocsis traktor, silózó, bálázó, műtrágyaszóró stb.) jelentős segítséget jelent. Hiteltartozásuk nincs, a pályázaton nyert 1,3 millió Ft támogatással és a saját tőkével egy minden feltételnek megfelelő fejőházat tudtak kialakítani. A 3 millió Ft-os állatjóléti támogatásból pedig borjúnevelő boxokat szereztek be.

20. ábra Az állami támogatással kialakított modern fejőház (Fotó: Kozma Cs.)

Összességében elmondható, hogy a család kellő összefogással, nagy szorgalommal és megfelelő szakértelemmel képes működtetni egy ilyen vállalkozást is. Ennek létfeltételét egyfelől a családi tradíciók jelentik, másfelől pedig a jelen korunkban támogatásként kínálgató lehetőségek maximális kihasználása.

Összefoglalás

Vitathatatlan tény, hogy olyan tanyavilág, amilyen a múltban volt már soha nem lesz. Mindezek ellenére, a vidékpolitikának sarkalatos pontja kell, hogy legyen egy korigényhez igazodó tanyavilág újbóli megszületése. A parlament által támogatott ún. tanyaprogramban is ez a politikai akarat fogalmazódik meg. Jelenleg a tanyavilág még számos tekintetben sínylődik, vajúdik. A külterületi infrastruktúra, az oktatási és kultúrálódási helyek hiánya, a tőkeszegénység, a vidéki népesség életformájában bekövetkezett gyökeres átalakulás mind-mind nagyban hátráltatja a tanyavilág újraéledését.

Vizsgálódásom során éppen arról győződtem meg, hogy van már az élet által is igazolt gyakorlati megoldás. Ez egyfelől lehet a biogazdálkodási elvek mentén szerveződő, a kor kihívásainak is megfelelő formáció, másfelől pedig a hagyományos családi kötelékben működtetett tanyai gazdaság. Mindezek igazolására álljon itt példaként a Karcag határában álló egykori Szerfás tanya, ami jelenleg Király Ferenc tanyája. A Hortobágyi Nemzeti Park Zádor-hídi Természetvédelmi Területén Király Ferenc olyan gazdálkodási módot folytat, ami a Világörökség címet elnyert nemzeti park érdekeivel is összhangban áll. A gazdaemberből lett kőműves tsz tag 1991 óta példaértékűen működteti juhászatát jelentős baromfiállománnyal és szabad tartásos mangalica tenyésztéssel.

Remélhetőleg az ehhez hasonló jó példák még a legszigorúbb előírások ellenére is egyre szaporodnak, igazolva a tanyák létjogosultságát a kunsági határban.

21-22. ábra Király Ferenc tanyája a Zádor-híd tőszomszédságában
(Fotó: Kozma Cs.)

Felhasznált irodalom

- Bellon T. 1973: Karcag Város gazdálkodása (Földművelés). Szolnok. 233 p.
Györffy I. 1987: Alföldi népelet. A magyar néprajz klasszikusai. Gondolat. Budapest.
Lengyel H. 2009: A tanyavilág változása Karcag határában a XVIII. századtól napjainkig. Szakdolgozat. Debreceni Egyetem. 33 p.
Ruzicska F. 2010: Karcag külterületének tájhasználat-változása. Kézirat. Karcag.
Tóth A. (szerk.) 1987: Áldás és átok a víz. Kisújszállás. 145 p.
Tóth A. (szerk.) 2003: Tisza-völgyi tájváltozások. Kisújszállás. 160 p.